

Yragyň sumat bolan millionlary we doýmaz-dolmaz ýalmawuz bela – ABŞ

Category: Kitapcy, Publisistika, Sözler

написано kitapcy | 23 январа, 2025

Yragyň sumat bolan millionlary we doýmaz-dolmaz ýalmawuz bela
– ABŞ YRAGYŇ SUMAT BOLAN MILLIONLARY WE DOÝMAZ-DOLMAZ ÝALMAWUZ
BELA – ABŞ

Yragyň okkupirlenen ilkinji ýyllarynda amerikan çinownikleriniň şol ýerdäki eden-etdiçilikli we korrupsiýa hereketleri dünýä jemgyýetçiliginiň birsellem dilinden düşmändi.

Amerikan rewizorlary Yrak urşundan soň koalizasion güýçleriň birigip guran nebit fondunyň hasaplaryny barlanlarynda ummasyz «opurlyşygyň» üstünden bardylar. Fonduň girdejileriniň 8 milliard 800 million dollarynyň ýeri boş durdy. Barlagyň netijelerinden howpurgan rewizorlar muny yraklylara aýan etmäge çekindiler. ABŞ-nyň şol wagtky Prezidenti Jorj Buş bilen arasy saz bolan Dik Çeýni «BBC» radiosynyň «File on 4» gepleşiginde ABŞ-nyň basybalyjylykly we talaňçylykly meýilnamasyndan söz açyp, çykyş edipdi. Ynha, doýmaz-dolmaz ýalmawuz bela bolan ABŞ-nyň «demokratiýa getirmek» bahanasynyň aňyrsynda duwlanyp ýatan san-sajaksyz eden-etdilikleriniň we korrupsiýa hereketleriniň birnäçesi...

Iňlisleriň adybelli «BBC» metbugat şereketi 2005-nji ýylda «Yragyň sumat bolan millionlary» atly gepleşik taýýarlady we bu gepleşikde «Custer Battles» atly hususy howpsuzlyk şereketi bilen 2001-2009-njy ýyllarda ABŞ-nyň Prezidentiniň kömekçisi bolup işlän Dik Çeýniniň öňki şereketi «Halliburtonda» edilen korrupsiýa hereketlerinden söz açdy.

Gepleşikde amerikan okkupasiýasyndan soň Pol Bremeriň gözegçiligindäki Wagtlaýyn koalizasion hökümetiniň

okkupasiýadan soňky ilkinji ýyllarda geleşikleriň her üçüsinden ikisini işe girişmezden baglaşylandygy we geleşik baglaşan şerekete çykdaýylary bilen birlikde iş alyp barma komissiýasynyň hem çykdaýylarynyň töledilendigi mälim edildi. Hatda geleşikde amerikan rewizorlarynyň Yrakda geçiren barlaglarynda uruşdan soň gurlan nebit fondunyň hasabyndaky 8,8 milliard dollaryň towsa göterilendigi hem aýdyldy.

Geliň, ABŞ-nyň «demokratiýa getirjek» bahanasy bilen basybalyjykly we talaňçylykly planynyň düýp maksadyny paş eden şol geleşikde edilen çykyşlara gulak salalyň:

• YRAGYŇ SUMAT BOLAN MILLIONLARY

• Giriş

Amerikan rewizorlary Yrakda uruşdan soň gurlan koalizasion nebit fondunyň hasaplaryny barlanlarynda garaşylmadyk «opurlyşygyň» üstünden bardylar. Fonduň girdejileriniň 8 milliard 800 milliony kem gelyärdi. Bu bolsa jemi alanda fonduň ähli gorunyň 40 göterimini tutýardy.

Endişä goýan bu täzelik 30-njy ýanwar saýlawlary gutarýança yraklylardan ýaşyryn saklandy. Ýolbaşçylar sumat bolan millionlaryň nirä gidendigini anyk aýdyp bilenoklar. Olar şunça puluň Yragy täzedan abadanlaşdyryş işlerine sarp edilendigine ynananoklar.

«Diňe käbir adamlaryň kisesinden näçe puluň ýok bolandygyny çak edip bileris. Aslynda «Yragy täzedan abadanlaşdyrmak» maksatnamasynyň taryhyň iň uly korrupsiýa skandalyna öwrülmeginden gorkman duramok».

Bu sözler Halkara Krizis toparynyň «Yragy täzedan abadanlaşdyrmak» maksatnamasy boýunça maglumatnamanyň awtory Reýnod Linderse degişli.

• 1-nji bölüm

Bagdatda iki ýyl öň häkimiýetden giden Saddam Hüseyiniň heýkelleri bilen bile aýratyn bir syýasy režimi hem dik başaşak agdardylar. Yraklylar şol wagt uzaga çeken zulum-

sütemler bilen birlikde korrupsiýanyň hem soňuna çykylmagyna garaşdylar. Emma amerikanlar bilen arasyňy sazlap, el-ele berip işläp başlan käbir yraklylar Saddam Hüseyiniň baýlygynyň nirä ýitirim bolandygynyň yzyny yzarlamaga başlady. Syýasaty öwreniji alym Isam el-Hafajy «Yragy täzedan abadanlaşdyrys» maksatnamasyny durmuş geçirmek boýunda döredilen toparyň düzüminde işleýärdi. Uruşdan soňky birnäçe aýyň içinde lapykeçlige düşen Hafajy öz islegi bilen bu jogapkärli işden el çekýändigini mälim etdi. Onuň orta atan käbir soraglary bolsa häzirem jogapsyz galýar. Biziň pikirimizçe, gelejekde-de muna jogap tapmaga het edip biljek tapylmasa gerek:

«Saddam Hüseyin döwründe häkimiýet başynda bolan BAAS partiýasyna degişli kaşan köşkler bardy. Olary Yragyň täze hökümet ýolbaşçylaryna ulanyşa bermek babatda kim görkezme berdi? BAAS partiýasynyň agzalarynyň münen «Lamborjinileri» we gymmatbahaly ýüzlerçe awtoulaglary niredede? Hiç kim bularyň hasabyny ýöredenok. Bularyň hasabyny yraklylara berjek bolýanam ýok. Bu zatlaryň barsy talandy. Bolany! Dogrusyny dogry aýtsak, bolýan zatlara möňňürüp aglasyň gelýär»[/i]

Yragyň öňki BAAS partiýasynyň syýasy režiminiň bir gowy tarapy bardy. Olam – ýurduň jemgyýetçilik tertip-düzgünini gorap, durnukly ýagdaýda saklamakdy. Emma bu režimi agdaran koalizasiýa baş-başdaklykdan we haos batgalygyndan çykyp gidibermedi.

Amerikan goşunynyň ýokary wezipeli gullukçylaryndan polkownik Çarlz Kron uruşdan soň birsalym koalizasion hökümetiň habarçysy bolubam işläpdi. Kron şol döwri «*Bu döwür «Ýabany Günbatar» («Дикий Запад» – ABŞ-nyň heniz özleşdirilmedik şatlaryny aňlatmakda ulanylýan söz düzümi -t.b.) ýaly bir zatdy*» diýip ýatlaýar. Ol öňki hökümete (Saddamyň hökümetine - t.b.) degişli konfiskowat edilen millionlarça dollar nagt puluň gürüm-jürüm edilşini şeýle sözler bilen beýan edýär:

«*Uruş başlananda amerikan güýçleri tarapyndan alynan 700-800 million dollar pul bardy. Bu pullar Saddam Hüseyine we onuň halkyna degişlidi. Pullaryň nirä gaýyp bolandygyny bilemok. Kimiň bu barada bilýändigini barada-da anyk pikirim ýok. Bu pullaryň köpüsiniň harby operasiýa geçirilýän ýerlerde*

harçlamak üçün ofiserlere berilendigine ynanmak kyn.

Polkownik Çarlz Kronyň towsa göterlen şol pullaryň hasaby çykarylmadymy diýen soraga beren jogaby hasam gyzykly:

«Bu pullaň hasabynyň ýöredilendigi ýa-da ýöredilmändigi barada hiç zat bilemok. Pesiräk çinli bir ofisere bu barada aýdamda, ol maňa: «Kron, özüňem bilýänsiň, 700 million dollar – ullakan pul. Ýöne kimdir biri gelip haýsydyr bir sebäp bilen birnäçe million pul karz sorasa, muny ýekän-ýekän sanap bermek kän wagtyňy alar» diýipdi. Men oňa şeýle jogap beripdim: «Garaşayardyň. Bu, iň bolmanda puluň hasabyny ýöretmekde çynlakaý çemeleşýändigini görkezdi. Netijede men pylan gün pylan sagatda pylankese 225 kg-a barabar ýüz dollarlyk banknot berdim diýip arkaýyn aýdyp bilersiň».

Maliýe gözegçiligini amala aşyrmazdan hökümete degişli pula gözegçilik edip bilmejegim belli zat. Käbir gizlin maksatnamalary öwrenip başladym. Ussat mugallymlarymyň biri maňa: «Puluň gelyän çeşmesi näçe näbelli bolsa, hasap depderiň şonça arassa bolar» diýip öwredipdi. Meň bilşimçe koalizasion hökümet bu pullaryň hasabyny ýöretmedi!»

Yrak urşundan soň gurlan Wagtlaýyn koalizasion hökümet ýurduň maddy baýlyklaryndan, hususanam nebitden düşýän girdejilerden jogapkärdi. Onuň ilkinji etmeli işi gelyän girdejileri ýurdy gaýtadan abadanlaşdyrmakda we halkyň bähbidine ulanmakdy. Şeýle-de bolsa, koalizasion hökümetiň häkimiýet başynda bolan ýyllarynda Yragyň maddy baýlyklarynyň we girdejileriniň nirä sarp edilendigi boýunça jogabyna garaşýan birnäçe soraglar bar. Hökümet binalarynyň birinde millionlarça dollaryň bir kassada, şol kassanyň açarynyň bolsa ýansumkada saklanylýandygy orta çykdy. Geçen tomus koalizasion hökümetiň soňky günlerinde uly möçberde nagt pul demirgazykdaky Erbile – sebitleýin kürt hökümetine ugradyldy. Ugradylan pul bir milliard 400 million dollara barabardy. Puluň nämä sarp edilip gutarylandygy bolsa henizem näbelliligine galýar. Şol döwür amerikan hökümetiniň adyndan koalizasion hökümete gözegçilik eden Ginger Kruz gören zatlaryny şeýle gürrüň berýär:

«Bir milliard 400 million dollary kürtleriň welaýatyna ibermek üçin 100 dollarlyk banknotlary ýörite haltajyklara salmak

gerek. Pullar wertolýotly ilki Erbile äkidilmelidi, soň awtoulaglara ýüklenip Merkezi banka daşamalydy. Hawa, 1 milliard 400 million dollaryň forkliftlerde daşalmagy geňdi. Ýöne bu iş hukuk goraýjy edaralaryň işini görlüp-eşdilmedik derejede kynlaşdyrды. Çünki puly daşayanlar pul ýükli wertolýotlaryň atylyp alnan halatynda ýa-da başlaryna gelip biläýjek her bor howly ýagdaýda, elden giderlen puly yzyna gaýdyp almagyň mümkin däldigini gowy bilýärdiler».

Gürrüňi gidýän puluň agramy 14 tonna. Eýsem, bu pullar daşalýan wagtynda howpsuzlyk çäreleriniň gurnalmandygy dogrumyka? Muňa Ginger Kruz şeýle jogap berýär:

«Hawa. Puly daşan topar öz gulluk borjuny birkemsiz ýerine yetirendirin öýtdi. Şonuň üçinem 1 milliard 400 million dollar üçin hiç hili goşmaça gorag bolmady. Hasaplaşyk müdiri bilen Erbiliň Merkezi bankynyň bu meseläni özaralarynda çözmegi üçin iki hepdä golaý wagt gerek boldy»

Emma şol pullar boýunça şübhelik pikirler aýrylyp gidibermeli. Sebitleýin kürt hökümeti «BBC»-ä pullary sebitiň ykdysadyýetini ösdürmek üçin strategik maksatnamalary taýýarlamaga sarp etjekdigini mälim etdi. Olar puluň hiç bir kysmynyň şı wagta çenli harçlanmandygyny we häzirem bardygyny aýtdylar. «Financial Times» gazetini bolsa şol pullary şweýsar banklarynyň birine goýmak üçin gepleşiklerini alnyp barylýandygyny orta atdy. Kürt hökümetiniň ýolbaşçylary «meseläniň jedelligini» boýun aldylar. BMG-niň wekili hökmünde sebite ugradylan KPMG maliýe gözegçilik şereketi kürt hökümetiniň hasaplaryň barlanmagyna ýol bermändigini aýtdy. Maliýe gözegçiligine gönükdirilen kadalaryň bozulmagy bolsa koalizasion hökümetiň gözegçiliginde bolup geçdi. Öz gezeginde Halkara krizis topary hem taýýarlan habarnamasynda «gözegçiligiň gowşakdygyna» ünsi çekdi. Habarnamanyň awtory Reýnod Linders bu barada şeýle diýýär:

«Nebit çykarylan ýurtlaryň köpüsiniň tersine, Yrakda çykarylýan nebitiň aňyrsy-bärsi ýok. Hatda bu babatda ýeke-täk görkeziji Yrak bolup durýar. Ýurtda çykarylýan nebitiň anyk mukdary belli däl. Şonuň üçinem girdejileriň näçeräginini «Yragy ösdürmek» fonduna bölünip berilýändigini barada-da anyk bir zat

aýtmak kyn».

«TURKUVAZ» metbugat gullugynyň maglumatlary esasynda taýýarlandy. Publisistika